

NA POŽÁDÁNÍ JSEM NEVYMAZALA „TABULOVÝ ZÁPIS“
VZNIKLÝ NA PŘEDNÁŠCE A DÁVÁM HO K DISPOZICI.
UPOZORŇUJI VŠAK, ŽE MNOHÉ Z ŘEČENÉHO ZDE NENÍ
ZACHYCENO (NAPŘ. PŘÍKLADY KNIH, PŘÍBĚHŮ APOD.), A
VŠE JE MAXIMÁLNĚ STRUČNÉ.

Funkce slovesného projevu

1. funkce poznávací = informativní (schopnost textu poskytnout informace)
2. formativní = výchovná (schopnost textu ovlivňovat čtenářovy názory, postoje, a tím i jednání)
3. estetická (schopnost díla poskytnout estetický prožitek

např. publicistika: formativní, informativní, estetická; odborná literatura: informativní, formativní, estetická; beletrie: estetická, formativní, informativní

LPDM = Literatura pro děti a mládež

Intencionální x neintencionální

Intencionální = literatura psaná cíleně pro dětského čtenáře, je mu tedy od počátku přizpůsobena

Neintencionální = literatura původně nenapsaná pro děti, ale děti si ji přisvojily (dobrodružná lit. – mayovky, verneovky; původně pohádka aj.)

dětský aspekt – vědomí svébytnosti dětského čtenáře, autor na něj bere zřetel při tvorbě intencionální literatury (zohledňuje věk dítěte, předpokládané rozumové schopnosti a zkušenosti – přizpůsobuje námět knihy, její žánr, zpracování, složitost a délku textu apod.)

Obsahovou strukturu LPDM tvoří lit. intencionální, neintencionální a lidová slovesnost.

Žánry LPDM:

I. Dětský slovesný folklór

- a) žánry společné dětem i dospělým: přísloví, pořekadlo, píseň
- b) přešly do dětské lit. z literatury určené dospělým: koledy a jiné obřadní písně, zaříkadlo, báje, pověst, pohádka, bajka
- c) žánry vytvořené přímo pro děti: ukolébavka, říkadlo, hádanka
- d) žánry vzniklé jako spontánní projev dětské tvořivosti: hra, rozpočítadlo, škádlivka

II. Autorská poezie pro děti – rozvíjí se od 19. století, výrazně spjatá s inspirací folklórem, zejména v začátcích

III. Lidová pohádka a její adaptace – lidová pohádka: přesný etnografický záznam mluveného lidového projevu x adaptace: převyprávění lidové látky autorem – zachová základní děj a vyznění pohádky, postavy, ale může měnit: jazyk (nářečí x spisovnost, zapojení dialogů, lyrizace apod.), vypouští epizody, doplňuje motivace, jména postav atd. – např. Němcová, Erben

Typy lidové pohádky např.: kouzelná (barvitě, kouzla a nadpřirozené postavy...), zvířecí (zvířecí hrdinové), novelistická – nejmladší, bez nadpřirozených prvků, lidoví hrdinové vítězí svým důvtipem, kladnými vlastnostmi (Chytrá horákyňě), dětská = pěstounská (Červená karkulka)

IV. Autorská = umělá pohádka – autor si ji vymyslí, může se odrážet od lidového vzoru, ale nemusí; zlatá doba 1. rozkvětu u nás: meziválečné období; dnes velmi široce rozvětvený žánr, může se prolínat např. s prózou s dětským hrdinou

V. Příběhová próza ze života dětí: hrdinové věkově odpovídají čtenářům, problémy a život blízké současnému čtenáři, čtenář by se měl s hrdinou/y ztotožnit = referenční hrdina; může být i záporný – odrazující příklad

VI. Próza s přírodní tematikou: realistické zobrazení přírodního světa, zvířat, vztahu člověka a přírody (příběh zvířete, vztah dětí a přírody/ zvířete)

VII. Dobrodružná próza:

- Děj – napínavý, poutavý, konfliktní a nebezpečné situace; prostředí: zajímavé, často exotické, vzdálené krajiny, cestování apod.; postavy: jasně vyhraněné na dobré x špatné, není příliš psychologie, nadsazené vlastnosti; často se uplatňuje seriálovost
- Např. román pirátský, mořský, špionážní, kriminální apod.
- Prolíná se často např. s příběhem s dětským hrdinou (dětská detektivka)
- robinsonády: skupina hrdinů na opuštěném místě/ostrově, řeší svoje přežití a další dobrodružství a nebezpečí

VIII. Uměleckonaučná próza: patří k literatuře faktu (informuje o vědeckém oboru, významné osobnosti, dějinné události apod.), kromě předání informací – i beletrizující postupy (lákavější převyprávění např. životopisu vědce, otázky, aktivizace dětského čtenáře); např. dětská encyklopedie, obrázkové knihy o dějinách, osobnostech apod.

KOMPOZIČNÍ PROSTŘEDKY

Kompozice = stavba lit. díla

Pořadí, v jakém jsou informace seřazeny, a způsob, jakým jsou spojeny.

Starší terminologie, např:

Kompozice rámcová: vložení několika dalších příběhů do 1 rámcového (Pohádky z 1001 noci, Dekameron apod.)

Kompozice chronologická: zachování důsledné časové posloupnosti (dnes rozlišujeme spíše čas vyprávění chronologický)

Kompozice řetězová: na 1 událost navazuje další, vztahy mezi nimi volné, často spojeny jen hlavním hrdinou

Kompoziční princip: jednotící prvek ve výstavbě lit. díla; kniha může být založena na 1, ale i na více komp. principech

1. Kompoziční princip paralelní: zakládá se na rozvíjení dvou či více dějových linií, souběžné podobnosti např. dějů, scén, postav...
2. Kompoziční princip kontrastní: spočívá ve využití protikladných prvků (tematická i jazyková rovina); pohádka: dobro x zlo, krása x ošklivost, moudrost x hloupost
3. K. p. konvergentní: spočívá ve sbíhavosti dějových linií, postav, motivů apod., které vyústí do společného bodu
4. Klimaxový: zakládá se na stupňování (gradaci) na úrovni tematické, jazykové... např. pohádka – stupňování náročnosti úkolů, napětí apod.
5. Antiklimaxový: opakem předchozího, založen na zeslabování významovém či výrazovém (např. ukolébavka)
6. Numerický = číselný: vychází z číselné symboliky (už středověk); pohádka: většinou číslo 3, 7 a násobky; číslo může hrát jakoukoli roli – stránka tematická i formální
7. Repetiční: spočívá v prostém opakování (dějů, scén atp.), např. refrén (je-li zde drobná odchylka, mluvíme o variaci)

8. Iterativní: vyznačuje se opětovným opakováním týchž úseků textu, ale pokaždé s odlišným vyzněním, které je dáno např. jiným úhlem pohledu, jiným hodnocením apod.
9. Aditivní= kumulativní: spočívá v postupném připojování dějově příbuzných úseků, scén, postav apod., často nabývá podoby výčtu, např. folklorní pohádka (O koblížkovi, Otesánek, O řepě apod.)
10. Alimitní: nekonečné opakování textu v uzavřeném kruhu – konec ihned navazuje na další začátek; folklor i moderní poezie pro děti
11. Kalendářový: vychází z přirozené časové posloupnosti ročních období a měsíců, již se přizpůsobuje i stavba díla (organizace sbírek básní, deník, kronika, příběhy, v nichž je posloupnost ročních období důležitá...)

Syžet x fabule

Vyprávění: mezi tematickými jednotkami je vztah příčiny a následku, souvisejí spolu, dávají plný smysl až po přečtení celého díla – zde můžeme rozlišit syžet a fabuli

Fabule: příběh, který se vypráví, to, co se říká

Syžet: způsob, jak se to říká, jak se příběh vypráví, uspořádání dějových složek

Autor vychází od fabule, směřuje k syžetu; čtenář nejdřív poznává syžet, až druhotně, po dočtení, z něj vyvodí fabuli.

Mezi fabulí a syžetem je určité napětí, protože často příběh fabule není do syžetu komponován dle pravidel reálného světa (chronologie).

Vzniká také protiklad mezi časem fabule (= čas, o němž se vypravuje; časová plocha, na níž se příběh odehrává) a časem syžetu (= čas, v němž se vypravuje). Např. psychologická próza: okamžik, myšlenka, rozpracována na několik stran; naopak dlouhé časové období shrnuto do 1 věty, odstavce.

Klasická syžetová osnova:

V epických a dramatických dílech.

1. expozice: vstup do díla, dozvíme se, kdy a kde se příběh odehrává, zákl. postavy, atmosféra díla
2. kolize: např. hrdina se střetá s jinými postavami, naráží na překážku; stupňuje zájem čtenáře, diváka
3. krize: vyvrcholení děje, vyplývá z toho, co se dělo v předchozích 2 fázích
4. peripetie: zpomalení děje před koncem, posouvá děj nečekaným směrem, nový vývoj událostí apod.
5. katastrofa či rozuzlení: vyřešení konfliktu, uzavření příběhu

Motiv: základní jednotka tematické výstavby díla; motivy: hlavní (podílejí se na vytváření tématu, 1 bývá vůdčí, často se opakující – leitmotiv) x vedlejší (ve vedlejších epizodách apod., pomáhají vylíčit prostředí, dekorativní...)

dynamické (rozvíjí a posouvají dopředu děj) x statické (neposouvají děj, pomáhají třeba vytvořit atmosféru)

Téma x námět

námět = látka literárního díla; obraz reality, zachycené v díle („realita“ může být i nesoučasná – např. historická doba, též ryze fiktivní, fantazijní – např. sci-fi, fantasy, pohádka...)

téma: téma je takové, jak autor hodnotí námět (např. po stránce estetické – volí žánr, jazyk, vypravěče atd.; po stránce psychologické – výklad konání lidí; po stránce sociologické – názory na lidskou společnost) atd.; více autorů zpracuje 1 námět = různé knihy s různými tématy

Prostor = prostředí lit. díla: obraz vnějšího světa, společenského i přírodního, v díle

prostor může obsahovat více míst děje, která jsou často v kontrastu (chalupa x zámek)

1. konstantní: u děl odehrávajících se na 1 místě
2. kontrastní: obvykle 2 prostory, které jsou protikladné (město x vesnice)
3. konvergentní: prostor se během děje stále zužuje (Stín kapradiny – J. Čapek)
4. migrační: prostor, který se stěhuje (cestování – cestopis, dobrodružný román apod.)
5. uzavřený: omezující, vymezující, často spojen s určitými potížemi, nesnázemi, někdy s tajemstvím, zvláštními pravidly
6. otevřený: protikladem k předešlému - navozuje dojem svobody, volnosti, nekonečnosti

Čas: projevuje se v díle rozličným způsobem (viz čas fabule a syžetu); obvykle jde o (ne)dodržování přirozené časové posloupnosti

1. chronologický: dodržena přirozená časová posloupnost
2. retrospektivní: návraty do minulosti

3. anticipační: předjímání budoucích událostí, výsledků děje

Vypravěč: subjekt mluvčího v epickém, řídce v dramatickém textu. Jeho f-cí je vyprávět příběh. Líčí a komentuje dění, vyjadřuje své postoje a hodnocení. Je prostředníkem mezi čtenářem a obsahem textu.

Ich-forma x er- forma

Základní typy vypravěče:

1. autorský vypravěč – vševědoucí; zabírá děj a postavy jak zvnějšku, tak zevnitř (myšlenky, motivace, povaha, prožitky...), může se pohybovat v čase a prostoru (ví, co se stalo na 2 místech či ve stejném čase zároveň)
2. personální – jeho vševědoucnost je omezena jen na 1 postavu, ostatní postavy vidí jen zvnějšku
3. přímý – projevuje se jako postava lit. díla, ich-forma; nemá možnost vidět sama sebe objektivně zvnějšku, vidí se jen „zevnitř“ – zná své pocity, prožitky atp.; ostatní postavy vidí jen zvnějšku; může, ale nemusí být hlavní jednající postavou (pozorovatel)
4. vypravěč „oko kamery“: nemá vnitřní perspektivu, nemá vědoucnost o ničem, vše zabírá jen zvnějšku; opak vševědoucího; experimentální postup, málo častý (tzv. nový román)

Vypravěči v epice odpovídá lyrický subjekt v lyrice.

Autor: tvůrce literárního díla, **není kompoziční prostředek, ale živá osoba!** Neztotožňujeme autora s vypravěčem díla, ani když jde o zdánlivě „přesné“ vzpomínky, autobiografické příběhy apod.

Epigon: autor, který napodobuje jiného, bez zřetelného vlastního uměleckého vkladu

Plagiátor: tvoří zcizující nápodobu jiného díla, bez vzniku nové umělecké hodnoty – záměrná krádež

Postava: obraz člověka v literárním díle, kompoziční prostředek

Postava nemusí být vždy lidská – např. zvířecí, materiální či duchovní entita (oživlá hračka, symbolická postava - Rozum a Štěstí), postmortální (umrlec ve Svatebních košilích)

Titulní postava – pojmenována v titulu díla (Maryša, F. L. Věk, Krysař)

Postavy hlavní (rozhodující, podílí se na vzniku zápletky) x vedlejší postavy (mají různou důležitost)

Hlavní postava = protagonista = hlavní hrdina